

Скотоферма (Ферма тварин) (скорочено)

Джордж Орвелл

Повість-притча

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

Хазяїн Менора містер Джонс запер на ніч курники, націдив келих пива з бочки і завалився на ліжку, де вже похропувала місіс Джонс.

Як тільки світло у спальні погасло, усе господарство заворушилось. Ще вдень рознеслася новина, що минулої ночі старому кнуру Майору наснився сон і він хоче всім розповісти дивину. "Першими прибігли три собаки: Блюбель, Джессі, Пінчер, а потім свині", кури, корови, вівці зайняли місця на соломі, голуби розсілися на кроквах. Кловер, кобила середніх років, Боксер, здоровенний, але не дуже розумний кінь, коза Мюріель, дуже старий осел Бенджамін, дурненька біла кобилка красуня Моллі намагалися вмотитися так, щоб не подавити осиротілих каченят. Останньою прийшла кішка, яка зігрілася в теплі, заснула і пропустила мимо вух усе до єдиного слова.

Майор спочатку довго говорив про сутність буття, про коротке і нещасливе життя тварин, про їхню неволю і залежність від хазяїв, про те, що всі плоди їхньої праці дістаються людям.

"Люди — єдині живі істоти, які... не дають молока, не несуть яєць, вони дуже слабкі, щоб тягти за собою плуг, і бігають так повільно, що не можуть піймати навіть кролика". Але саме люди розпоряджаються тваринами. Тому домашні тварини мають об'єднатися проти свого ворога — Людини.

Після довгої передмови Майор розповів свій сон про землю, якою вона стане після зникнення людини. А потім він заспівав давно забуту пісеньку про те, що світ насилля тварини знищать, влада двоногих впаде, і тоді товариство заживе щасливо. Усі присутні підхопили пісню і співали б, мабуть, усю ніч, якби не розбудили містера Джонса. Хазяїн ферми схопив рушницю і вистрілив у темноту. Перелякані тварини розбіглися по своїх кутках.

РОЗДІЛ ДРУГИЙ

Через три ночі старий Майор помер, але його остання промова надихнула тварин на повстання. Увесь тягар його організації ліг на плечі свиней. У цій справі особливо виділялися два племінних кабани, Наполеон і Сніжок. Їм допомагав маленький кабанчик Вискун, який був гарним оратором.

"Ці троє розвинули вчення старого Майора в систему поглядів, яку вони назвали Енімалізмом". Найвірнішими учнями виявилися двоє робочих коней Боксер і Кловер.

Вийшло так, що пиятики містера Джонса призвели до занепаду господарства. Голодні тварини з'їли зерно, хазяїн і робітники почали бити їх. Ось тоді на Джонса і його людей з усіх боків посипались удари рогів і ратиць. Хазяїн і його підручні

перелякалися і втекли, а тварини святкували перемогу. Вони спалили вуздечки, шори, утопили кільця для ніздрів, собачі цепи, ножі. Потім Наполеон видав усім подвійну норму зерна, а собакам по два сухарі.

Наступного дня тварини влаштували святковий похід навколо ферми, обдивилися луки, садок, ставок, ниви, які тепер належали їм. Потім вони зайшли у будинок, оглянули всі кімнати і вирішили зробити тут музей.

Після сніданку Сніжок і Наполеон зібрали всіх тварин і повели їх до стіни, на якій Сніжок написав Сім Заповідей:

1. Усяка двонога істота — ворог.
2. Усяка чотиринога істота чи птах — друг.
3. Тварина ніколи не носить одяг.
4. Тварина ніколи не спить у ліжку.
5. Тварина не п'є спиртного.
6. Жодна тварина не вбиває іншої тварини.
7. Усі тварини рівні.

Свині зуміли видіти корів. Набралося цілих п'ять відер жирного молока. Сніжок повів усе товариство в поле, а коли всі повернулися додому, то побачили, що Наполеон кудись подів молоко.

РОЗДІЛ ТРЕТІЙ

Тварини працювали, а свині робили все, щоб пристосувати знаряддя праці для чотириногих робітників. Коні впрягалися в косарки, а свині йшли позаду і віддавали команди. "Но-о, товаришу! Пішов!" чи "Тпру, товаришу! Тпру!"

"Усе літо справи на фермі йшли як по маслу". Ніхто не лінувався. У неділю не працювали, а після сніданку спочатку піднімали прапор, зроблений із зеленої скатерки, потім проводили загальні збори з обговоренням резолюцій, авторами яких завжди були свині. Після обіду проводились гуляння та ігри. Найактивнішими завжди були Сніжок і Наполеон, але чомусь вони ні в чому не були згодні між собою.

Свині читали книги, вивчали ремесла. До осені і всі інші тварини навчилися сяк-так читати. Сніжок організовував різні Комітети: Комітет із Виробництва яєць для курей, Лігу Чистих Хвостів для корів, Комітет Перековування Диких Товаришів та багато інших. Наполеон не вірив у ці витівки і займався навчанням і вихованням молодого покоління: дев'ятьох щенят Джессі і Блюбель та поросят.

Невдовзі розкрилася таємниця зникнення молока: його підливали в пійло свиням. Дехто почав обурюватися, але Вискун пояснив, що молоко необхідне свиням для того, щоб підтримувати їхні сили, адже саме вони виконують керуючу роль у суспільстві. Після промови всі вирішили, що так воно й має бути.

РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ

До кінця літа чутки про події на фермі облетіли всю околицю. Містер Джонс усім жалівся на несправедливість. Його сусіди, містер Пількінгтон — хазяїн ферми Фоксвід, і містер Фредерік, хазяїн ферми Пінчфільд, злякалися, що повстання на фермі Менор перекинеться і на їхні володіння, адже по всій околиці вже прокотилася хвиля

заворушень. Слухняні бики перетворювалися на звірів, вівці ламали загородки, корови перекидали дійниці. І, крім того, слова гімну "Всі тварини Британії" стали відомі усім.

На початку жовтня Джонс із слугами хотів захопити ферму. Сніжок став на чолі захисників, був поранений у битві, але зумів відстояти ферму. Люди, кинувши зброю, втекли.

Усі тварини безстрашно воювали з ворогом; Лише кобилка Моллі зникла з поля бою, заховала голову в соломі і так пролежала всю битву.

Переможці зібралися разом, розповідали про свої подвиги. Було вирішено заснувати орден "Тварина-Герой" і нагородити ним Сніжка і Боксера, які були найхоробрішими в бою.

РОЗДІЛ П'ЯТИЙ

Моллі зникла. Ніхто не знав, де вона, але через деякий час голуби донесли, що бачили її запряжену в красивий візок. У її підстрижену гриву було вплетено кілька яскравих стрічок. Ніхто і ніколи більше не згадував імені зрадниці.

Січень був холодний. На полях робити не було чого, і тварини стали частіше проводити мітинги і збори, на яких виявилось, що Сніжок і Наполеон не можуть дійти згоди. Сніжок пропонував механізувати все важке виробництво, збудувати млин, а Наполеон оголосив себе противником усяких нововведень. Одного дня між двома лідерами виникла суперечка. Раптом Наполеон дивно свиснув, почувся гавкіт, і дев'ять величезних псів кинулися на Сніжка, який ледь устиг підскочити зі свого місця. Через хвилину він був уже за воротами ферми, й, тікаючи від собак, ускочив у дірку в живоплоті і зник.

Пси повернулися, оточили Наполеона і закрутили перед ним хвостами. Всі зрозуміли, що це були саме ті щенята, яких кнур узяв колись на виховання і зробив із них звірів. Наполеон, оточений псами, зійшов на поміст і оголосив, що віднині ранкові мітинги відмінюються. У них немає ніякої потреби, адже всі питання тепер вирішуватимуться спеціальним Свинським Комітетом під його, Наполеона, керівництвом.

Тварини були налякані вигнанням Сніжка, виглядом страшних звірів, і тому промовчали. Вискун пояснив, що Сніжок був зрадником, що це Наполеон придумав збудувати млин і розробив, усі креслення. Дехто ще сумнівався, але їх переконали вишкірені зуби псів.

РОЗДІЛ ШОСТИЙ

"Увесь цей рік тварини працювали як прокляті" по десять годин на добу, а у серпні Наполеон заявив, що віднині вони добровільно працюватимуть на будівництві млина і в неділю. Пайку скоротили наполовину, але ніхто не обурювався. Урожай зібрали поганий, і зима мала бути голодною.

Камінь для млина добували в кар'єрі, і Боксер тягав великі брили.

Якось уранці Наполеон заявив, що для млина потрібне обладнання, а тому віднині Скотоферма вестиме торгівлю з сусідніми фермами. Вони продадуть сіно, частину врожаю, яйця через повіреного містера Вімпера. Дехто із тварин намагався нагадати

резолюцію, у якій заборонялися гроші і торгівля, але Вискун за допомогою псів швидко навів порядок у головах товаришів.

Свині перебралися жити в будинок, який колись належав людям. Тваринам знову здалося, що вони пам'ятають якусь резолюцію проти цього, але Вискун зумів переконати їх. "Необхідно, — сказав він, — Щоб свині — розум і совість Ферми, мали спокійне місце для роботи. І гідності Вождя (а останнім часом Вискун називав Наполеона лише так) більше личить жити в будинку, а не у свинарнику". Тварини занепокоїлися, що свині порушують Четверту Заповідь, але на стіні було написано: "Тварина не спить у ліжку на простирадлі". Вискун пояснив, що ліжка — це місце, де сплять, а тому свині не порушують ніяких заповідей.

"До осені тварини буквально падали від втоми, та були задоволені Собою. Рік видався важким, і запаси їжі на зиму після продажу частини врожаю зерна і сіна були малі, але млин винагороджував за все. Він був збудований уже наполовину". Боксер працював навіть уночі, щоб скоріше завершити будівництво.

Настав листопад. Якось уночі була страшна буря, а ранком тварини побачили, що млин зруйновано. Наполеон сказав, що це зробив Сніжок, і виніс зрадникові смертний вирок. Тварини були вражені злочином свого товариша, який утік від них, але з ентузіазмом відгукнулися на заклик Наполеона відновити млин.

РОЗДІЛ СЬОМИЙ

Настала сувора зима, але тварини відновлювали млин, розуміючи, що зовнішній світ стежить за ними. Двоногі не вірили, що Сніжок розвалив млин, і запевняли, що споруда впала сама тому, що стіни були занадто тонкими.

Жителі Ферми працювали ще більше. Вони вирішили робити стіни товщими і тягали камені з кар'єру. Усіх виручали Боксер і Кловер.

У ці дні пайку ще зменшили. Виявилося, що погано вкрита картопля померзла. Тварини голодували, але цю обставину необхідно було приховати від світу. "З цією метою Наполеон велів засипати піском спустілі засіки, зверху замаскувати залишками зерна й муки. Під якимось приводом Вімпера провели через склад, дозволивши одним оком зазирнути в засіки". Після цього Вімпер став запевняти всіх, що їжі на Фермі скільки завгодно.

Але до кінця січня стало ясно, що продукти треба якось добувати. Наполеон через Вискуна передав, що тепер для курей вводиться обов'язкова здача яєць. Їх продадуть, щоб купити зерно. Кури збунтувалися і почали нестися, сидячи на високих сідалах. Яйця падали і розбивалися. Наполеон наказав не давати непокірним зерна, і через п'ять днів голоду кури здалися, але дев'ятеро з них загинули.

На початку весни виявилося, що Сніжок щоночі приходить на Ферму, краде зерно, б'є яйця, перекидає відра з молоком, гризе кору плодкових дерев. Що б не сталося — у всьому звинувачували Сніжка. Вискун кричав, що Сніжок продався Фредерику з Пінчфільда і допомагає йому готувати напад на Ферму. Більше того, свині знайшли документи, у яких сказано, що Сніжок з самого початку битви був на боці Джонса і планував у вирішальну мить здатися ворогу. Якби не Вождь, який прокусив ногу

Джонса, тварини ніколи не прогнали б двоногих.

Товариство уважно слухало Вискуна і не знало, що й думати. А той ще голосніше волав, що на Фермі є таємні агенти Сніжка. Наполеон хрюкнув, і пси, його вірні охоронники, кинулися на чотирьох молодих свиней, що іноді виявляли непокору. Перелякані звинувачувані визнали, що підтримували зв'язок зі Сніжком, допомагали йому руйнувати млин. Як тільки вони закінчили говорити, пси перегризли їм горлянки.

Наполеон зловісно спитав, чи є такі, що хотіли б покаятися. Вийшли три курки і сказали, що Сніжок з'являвся їм у снах, підбурюючи до непокори Наполеону. Їх прикінчили. Вийшов гусак і повинився, що сховав шість качанів кукурудзи та їв їх ночами. За ним вівця зізналася, що Сніжок наказав їй помочитися в поїлку, і вона це зробила.

Винуватих було так багато, що невдовзі біля ніг Наполеона виросла ціла гора трупів. Тварини не знали, що й думати. Усі мовчали, вражені масовим убивством, і тільки Боксер сказав, що тепер треба працювати ще більше. Тварини, щоб перебороти сумніви і забути горе, заспівали "Всі тварини Британії". Не встигли вони проспівати пісню втретє, як з'явився Вискун із псами. "Особливим наказом Товариша Наполеона, — оголосив Вискун, — пісня "Всі тварини Британії" скасовується. Віднині співати її заборонено".

Здивовані тварини замовкли. Поет Мінімус склав нову пісню, яка починалася словами: "О Фермо! Фермо! Ніколи не заподію тобі шкоди!"

РОЗДІЛ ВОСЬМИЙ

За кілька днів дехто згадав, що у Шостій Заповіді сказано: "Жодна тварина не вбиває іншої тварини". Але зараз у цю Заповідь було добавлено "без причини". Усі зрозуміли, що зрада ідеалів Повстання стала причиною страти винних.

Увесь наступний рік тварини працювали ще більше, а харчувалися не краще, ніж при Джонсі. "Щонеділі Вискун зачитував їм колонки цифр, де було сказано, що виробництво всіх видів продовольчих культур на Фермі виросло — на 200, 300, а то й на 500 відсотків". Тварини не могли не вірити, але іноді в їхніх головах зароджувалася думка, що краще б відсотків було поменше, а їжі побільше.

Усі накази Наполеона тепер передавалися через Вискуна. Сам Вождь оселився у покоях, їв із тарілок, а пси прислужували йому. Свині придумали для нього нові титули: "Батько усіх Тварин", "Жах Людства", "Оборонець Вівчарень", "Друг Каченят". У виступах Вискун зі сльозами на очах говорив про мудрість, доброту Наполеона, про його любов до всіх тварин усього світу. В усіх досягненнях славився лише Вождь. "Часто можна було почути, як одна курка говорить іншій: "Під мудрим керівництвом нашого Вождя, Товариша Наполеона, я знесла за шість днів п'ять яєць"".

Тим часом Наполеон вів через Вімпера перемовини з Фредеріком і Пількінгтоном про продаж купи колод. Тваринам було оголошено, що угоду укладено з Пількінгтоном, бо Фредерік жорстоко ставиться до своєї худоби і готує напад на Ферму.

Ціною величезних зусиль млин було збудовано. "Зморені, але горді, тварини ходили навколо свого дітища". Наполеон сказав, що віднині велична споруда буде називатися

"Млин імені Наполеона".

У той-таки час було повідомлено, що колоди продають Фредеріку (він запропонував вищу ціну), а Пількінгтон увесь час був ворогом Ферми. На гроші Фредеріка буде куплено механізми для млина.

Колоди поспішно вивозилися, а Наполеон лежав на помості, начепивши безліч орденів, і милувався купою грошей. Мимо проходили тварини і теж милувалися кольоровими банкнотами. А через три дні виявилося, що гроші Фредеріка фальшиві, так що колоди дісталися йому задарма. Більше того, Фредерік зі своєю бандою напав на ферму. Тварини намагалися протистояти загарбникам, але люди відігнали їх пострілами з рушниць. Потім загін Фредеріка оточив млин. Люди принесли молот, ломи, видовбали у стіні дірку, заклали туди порох і підірвали споруду. Вигляд знищеного млина повернув тваринам відвагу. Не чекаючи ні від кого наказів, вони разом кинулися на людей, кусали їх, били копитами, кололи рогами. Перелякана банда на чолі з Фредеріком кинулася тікати.

"Тварини перемогли, але всі вони були змучені і стікали кров'ю". Від усієї їхньої праці не залишилось і сліду. Вони мовчки пішли на ферму. "Вискун, який з невідомих причин не брав участі у битві, підбіг до них, помахуючи хвостиком і сяючи від радості". Він вітав усіх з перемогою, яку здобули під мудрим керівництвом Вождя. "Було оголошено, що битва буде називатися "Битвою за Млин"", а Наполеон отримав нову нагороду — "Орден Зеленого Прапора".

Через декілька днів свині знайшли у підвалі ящик віскі, упилися, а Наполеон ледь не помер. Видужавши, він під страхом смерті заборонив тваринам вживати спиртне, але потім наказав посіяти ячмінь, щоб варити самогон. За кілька днів ще одна Заповідь була змінена. Було записано: "Тварина не п'є спиртного без міри".

РОЗДІЛ ДЕВ'ЯТИЙ

Після перемоги тварини почали будувати новий млин. Скалічений Боксер працював разом з усіма, хоча вже досяг пенсійного віку.

"Тим часом, жилося на фермі нелегко..." Для всіх, крім псів і свиней, знову скоротили пайку.

"Ротів на фермі стало більше. Восени чотири свиноматки народили тридцять одне порося". Усі вони були схожі на Наполеона. Він особисто керував їхнім навчанням і вихованням.

У квітні ферма Тварин була проголошена Республікою. Наполеона одноголосно обрали Президентом.

Крім польових робіт, тварини будували млин і школу для поросят.

Якось два голуби принесли новину, що Боксер упав, лежить на боці і не може підвестись. Тварини кинулися до млина і побачили, що старий кінь помирає. З'явився Вискун. Він повідомив, що Президент готує все необхідне, щоб відправити Боксера на лікування.

Наступного дня на Ферму приїхав фургон, щоб забрати Боксера. Бенджамін почав кричати, що його друга повезуть на шкуродерню, адже на фургоні був напис "Альфред

Сіммонс, Віллінгдон. Забій коней і варка клею. Торгівля шкурами. Постачання м'яса на псарні".

Почулися крики жаху, але візник ударив своїх коней, і фургон викотився з двору. Боксер намагався вибратися, та це йому не вдалося. Більше ніхто й ніколи не бачив цього самовідданого трудяги. За три дні повідомили, що він помер у лікарні, і Вискун, витираючи фальшиві сльози, розповів про останні слова Боксера. Він просив передати товаришам, щоб вони були віддані Республіці і Президенту.

РОЗДІЛ ДЕСЯТИЙ

"Роки проходили один за одним, забираючи з собою короткі життя тварин". Настав час, коли вже ніхто на фермі не пам'ятав минулих днів до Повстання, крім Кловер, Бенджаміна, ворона Мойсея і декількох свиней". Сніжок був забутий, Боксера пам'ятали лише ті, хто дружив з ним. Наполеон став кабаном вагою з центнер. Вискун так розжирів, що ледве підводив повіки. На фермі працювали три нових коня. Млин було побудовано, торохтіла молотарка, діяв елеватор. "Але про достаток, який колись обіцяв тваринам Сніжок, про стійла з електричним освітленням, водопровід з гарячою і холодною водою, про триденний робочий тиждень — більше не згадували". "Справжнє щастя, — говорив Наполеон, — складається із старанної праці та невибагливості".

"Якось так сталося, що Ферма розбагатіла, а життя самих тварин, крім, звичайно, свиней і псів, щасливішим від цього не стало". Свиней розвелось багато, і всі вони, як пояснював Вискун, займалися важкою справою: "організація, облік і контроль не залишали свиням ні хвилини спокою..." Вони мали витратити чимало сил на загадкові "плани", "справи", "протоколи", "доповіді", написані на великих листах паперу дрібними буквами.

І все-таки тварини пишалися, що вони громадяни Ферми. Коли вони чули святковий салют, бачили зелений прапор на флагштоці, і серця наповнювалися гордістю за те, що їхня Ферма єдина в усій Англії. Тут немає хазяїв, а всі тварини рівні.

Якось на початку літа тварини почули злякане іржання Кловер. Вони прибігли у двір і остовпіли — по моріжку розгулювала свиня на задніх ногах. "Звичайно, це був Вискун. Хвилиною пізніше із будинку вийшла довга вервечка свиней, всі на задніх ратицях... На чолі цієї процесії, з величною поставою, кидаючи презирливі погляди, вийшов Наполеон власною персоною з собаками, які скакали навколо нього". "Він ніс із собою батіг..."

"Запанувала мертва тиша... Здавалося, що світ перевернувся..."

Бенджамін відчув, що хтось носом притулився до його плеча. Він обернувся. Це була Кловер... Не говорячи ні слова, вона потягла його до стіни, де були записані Сім Заповідей... Тепер там був один-єдиний запис: "Усі тварини рівні, але є тварини рівніші за інших".

Після цього нікому не здалося дивним, що свині-наглядачі стали носити батоги, купили радіо, встановили телефон, передплатили газети і журнали. "Не здалося дивним, коли побачили Наполеона на прогулянці з люлькою в зубах", в чорному пальті, брюках і шкіряних крагах. Його улюблена свинка йшла поряд у шовковій муаровій

сукні, яку місіс Джонс носила на свята.

За тиждень на Ферму приїхала депутація сусідніх фермерів. Вони оглянули хазяйство і висловили захоплення побаченим. Увечері з будинку лунав голосний сміх і співи. Тваринам стало цікаво поглянути, вони підкралися до вікон і зазирнули в кімнату. Там за довгим столом сиділи фермери і кілька найшанованіших свиней. Наполеон посів почесне місце. Компанія грала в карти, по колу передавали великий кухоль з вином.

Містер Пількінгтон виголошував промову. Давлячись сміхом, він висловлював своє захоплення порядками на Фермі, де тварини працюють більше, а їдять менше, ніж у інших хазяйствах. Закінчив промову словами: "Якщо у вас є ваша робоча худоба, то у нас є так званий робочий клас!"

"Цей жарт викликав вибух сміху, а містер Пількінгтон ще раз поздоровив свиней із низьким рівнем кормових витрат, тривалістю робочого дня і загальним станом дисципліни на Скотофермі".

Потім виступив Наполеон. Тримаючи келих з вином у ратиці, він попросив усіх встати і виголосив тост за процвітання Ферми. Потім Президент заговорив про те, що Ферма — це загальна власність усіх свиней, про зміни, які відбулися тут: жителям заборонено називати один одного словом "товариш". На прапорі Ферми намальовано копито і ріг, а сама ферма віднині буде називатися "Ферма Менор".

Знову всі наповнили келихи і випили до дна. Потім компанія взялася за карти.

Тварини відійшли від вікон. Раптом у будинку зчинився крик. "Це містер Пількінгтон і Наполеон обидва одночасно зіграли піковим тузом — це й стало причиною конфлікту".

Дванадцять горлянок волали водночас, і всі — абсолютно однаково. Стало зрозумілим, що зробилося із свинячими рилами. Тварини ззовні переводили погляд від свині до людини, від людини до свині, але хто ким був, розрізнити було вже неможливо.

Листопад 1943 — лютий 1944